



הכנסת

מרכז המחקר והמידע

## סוגיות בנושא מיצוי זכויותיהם של ילדים ובני נוער במגזר הערבי ובמגזר החרדי

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240 / 1

פקס: 02 - 6496103

[www.knesset.gov.il/mmm](http://www.knesset.gov.il/mmm)

**כתיבה: אתי וייסבלאי**

אישור: שרון סופר, ראש צוות

עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"

א' בכסלו תשע"א

10 נובמבר 2010

לקראת דיון בוועדה לזכויות הילד בנושא "הגנה על זכויות הילדים במגזר החרדי והערבי, ובפרט בתחום החינוך, הבריאות ורווחה", יובאו במסמך נתונים ומידע על פגיעה ואלימות במשפחה, נשירה ממערכת החינוך והיפגעות ילדים בתאונות במגזר הערבי ובמגזר החרדי לעומת כלל האוכלוסייה. בשל קושי להפיק מידע בנושא ילדים במגזר החרדי, לעתים הובאו נתונים על יישובים שבהם שיעור גדול מן התושבים שייכים למגזר זה.

## תמצית

- האוכלוסייה הערבית והאוכלוסייה החרדית הן שתי קבוצות מיעוט גדולות שהיחסים בינן לבין רוב הציבור במדינת ישראל מלווים במתח. זכויות המיעוט המוגדרות בכמה אמנות, ובהן האמנה בדבר זכויות הילד, מבטיחות למיעוט שוויון ביחס של המדינה ובמימוש זכויות כגון הזכות לחינוך, לבריאות ולהגנה מפני אלימות והתעללות, ואת האפשרות להחזיק בערכים ובאורחות חיים מסוימים המתאימים לקהילתו.
- בטבלה שלהלן מסוכמים נתונים בסיסיים על האוכלוסייה הערבית והאוכלוסייה החרדית לעומת כלל הציבור היהודי:

האוכלוסייה הערבית	האוכלוסייה החרדית	האוכלוסייה היהודית	
678,000	480,000-350,000	1,699,000	מספר הילדים
48.0%	56%-47%	30.4%	שיעור הילדים באוכלוסייה
25.8%	17.5%	74.2%	שיעורם בקרב התלמידים במערכת החינוך
3.73	6.74	2.9	שיעור הילודה
56.9%	56.0%	15.2%	משפחות מתחת לקו העוני

- במסמך שלהלן נעסוק בפירוט באלימות במשפחה ובהיפגעות ילדים במגזר החרדי ובמגזר הערבי. להלן מידע בנושא זה על שני המגזרים בנפרד.

### • המגזר הערבי

- בשנת 2009 היו כ-429,000 ילדים מוכרים לשירותי הרווחה, ובהם כ-140,000 ילדים מן המגזר הערבי. בשנה זו קיבלו פקידי הסעד במחלקות לשירותים חברתיים 33,751 דיווחים חדשים על התעללות בילדים, ובהם 5,253 דיווחים על התעללות בילדים במגזר הערבי – 1,116 דיווחים על אלימות בתוך המשפחה, 199 דיווחים על אלימות מינית במשפחה ו-2,368 דיווחים על הזנחה. שיעור הדיווחים לפקדי סעד על אלימות כלפי ילדים במשפחה במגזר הערבי נמוך לעומת המגזר היהודי. לדברי נציגי משרד הרווחה, בחברה הערבית יש תת-דיווח על מקרים כאלה, הנובע הן ממאפיינים תרבותיים והן ממחסור בכוח אדם מקצועי לאיתור מקרים כאלה ולטיפול בהם.
- במסגרת התוכנית הלאומית לילדים ולבני נוער בסיכון, הפועלת ב-29 יישובים ערביים, נעשה מיפוי מקיף של ילדים ערבים החשופים לאלימות ולמצבים מסכנים במשפחתם. לפי המיפוי, 4.5% מן הילדים הערבים חשופים לאלימות ולמצבים מסכנים במשפחתם, לעומת 3% מן הילדים בכלל היישובים שבהם מופעלת התכנית (72 רשויות מקומיות). מ-26,000 הילדים שאותרו כחשופים לאלימות ולמצבים מסכנים במשפחתם במסגרת התוכנית, כ-14,500 הם ערבים.



- לפי נתוני המשטרה, בשנת 2009 נפתחו 2,433 תיקי אלימות במשפחה כנגד קטינים, 242 מהם במגזר הערבי, ובין ינואר לאוקטובר 2010 נפתחו 2,066 תיקים נוספים, 166 מהם במגזר הערבי. מאז שנת 2005 חלה ירידה של ממש במספר התיקים שנפתחו בגין עבירות אלו. הירידה ניכרת גם במגזר הערבי.
- במערכת החינוך לומדים בשנת הלימודים תשע"א כ-483,000 תלמידים ערבים. נתוני הנשירה בחינוך הערבי גבוהים לעומת החינוך העברי, בעיקר במעבר מחטיבת הביניים לחטיבה העליונה – 15.4% מן הבנים ו-5.3% מן הבנות נשרו ממערכת החינוך בשלב זה. **4.4% מן הילדים בגיל שש עד 17 במגזר הערבי (15,482 ילדים) אינם שייכים למסגרת חינוכית כלשהי.** הישגי תלמידים ערבים בבחינות המיצ"ב נמוכים לעומת הישגי תלמידים דוברי עברית, ותלמידים בחינוך הערבי מדווחים יותר על אלימות בבית-הספר. שיעור הזכאים לתעודת בגרות בחינוך הערבי בשנת תשס"ט היה 43.5% מתלמידי י"ב, לעומת 61.3% מתלמידי י"ב בחינוך העברי. שיעור תלמידי י"ב במגזר הערבי שתעודות הבגרות שלהם מאפשרות להם להמשיך ללימודים אקדמיים היה 30.2%, לעומת 47.3% מתלמידי י"ב בחינוך העברי.
- **כמחצית מ-150 הילדים שנהרגים מדי שנה בשל היפגעות הם ערבים. שיעור הילדים הערבים שמתו בתאונות גבוה פי-2.1 משיעור הילדים היהודים שמתו בתאונות.** שיעור הפניות לחדרי מיון ביחס לכלל אוכלוסיית הילדים ביישוב ביישובים ערביים רבים היה גבוה לעומת הממוצע הארצי. 11 מ-22 הילדים עד גיל 14 שנהרגו בתאונות דרכים בשנת 2010 הם ערבים, וכן 58% מן הילדים שנפצעו קשה. הבטיחות ביישובים עירוניים ערביים נמוכה ומעורבות ילדים בתאונות רבה. מסקרים שנערכו עולה כי לרבים מן הילדים במגזר הערבי אין מקום מגודר ומאובטח למשחק, וילדים והורים רבים במגזר הערבי אינם נוקטים אמצעים מספקים להגנה מפני תאונות.

#### • המגזר החרדי

- אף כי בשנים האחרונות עלתה רמת המודעות של הציבור החרדי לתופעת ההתעללות בילדים והפגיעה המינית במשפחה, חובת הדיווח מתקיימת חלקית בלבד. במסגרת התוכנית הלאומית לילדים ולבני נוער בסיכון אותרו 21,563 ילדים חרדים, ובהם 2,194 ילדים החשופים לאלימות ולמצבים מסכנים במשפחתם – שיעור נמוך לעומת כלל הילדים בסיכון בתוכנית. שיעור הפניות לפקדי סעד בגין התעללות בילדים ביישובים חרדיים נמוך ביחס לכלל האוכלוסייה. במחלקות לשירותים חברתיים ביישובים שבהם אוכלוסייה חרדית גדולה מועסקות פקידות סעד חרדיות או דתיות, והן עומדות בקשר עם ועדות רבנים מקומיות וכן עם עמותות הפעילות בתחום כדי לגשר בין מוסדות הרווחה ואכיפת החוק לבין הקהילה החרדית.
- מרכז חירום אחד ובו 15 מקומות קולט בנים מן המגזר החרדי במצבי מצוקה קשים. יש מחסור במרכזי חירום לקליטת בנות חרדיות ובמשפחות אומנה חרדיות לבנות אלו. מרכז חירום המיועד לבנות המגזר החרדי אמור להיפתח רק בשנת 2011.
- לפי המשטרה, במגזר החרדי יש תת-דיווח, וככל הנראה מרבית העבירות מטופלות בתוך המגזר ואינן מדווחות לגורמי אכיפת החוק. הדבר נובע מחוסר אמון במשטרה, מחשש מרישום פלילי ומחשש מהפקעת הבעיה מהקהילה והעברתה לידי המדינה. נתונים שנאספו בכמה יישובים חרדיים מעידים על יציבות במספר התיקים שנפתחו בגין אלימות במשפחה נגד קטינים בין 2005 ל-2009. בחלק מן היישובים, ובהם מודיעין-עילית, ביתר-עילית ושכונות חרדיות בירושלים, נצפתה עלייה במספר התיקים שנפתחו, וביישובים אחרים, דוגמת בני-ברק וקריית-יערים, נצפתה ירידה.



- במערכת החינוך לומדים בשנת הלימודים תשע"א כ-329,000 תלמידים חרדים. שיעור הנושרים בקרב תלמידים בפיקוח החרדי גדול במיוחד – 3.6% מן התלמידים בכיתות א' עד י"ב. **בשנים האחרונות גדל שיעור הנשירה של תלמידי כיתות ז' עד י"ב בפיקוח החרדי מ-5.3% בשנת תשס"ה ל-7.6% בשנת תשס"ח.** כ-40% מן התלמידים הנושרים ממוסדות לימוד של הפיקוח החרדי החלו ללמוד במסגרות חרדיות אחרות. כ-22.7% מתלמידי י"ב בפיקוח החרדי זכאים לתעודת בגרות, וכ-9% מהם מחזיקים בתעודת בגרות המאפשרת להם לימודים אקדמיים.
- ביישובים חרדיים נמצאה רמת בטיחות גבוהה, ושיעור הפניות לחדרי מיון ביישובים חרדיים לעומת כלל אוכלוסיית הילדים ביישוב דומה לממוצע הארצי או נמוך ממנו. עם זאת, בסקר בנושא בטיחות ילדים שנערך בקרב אמהות חרדיות נמצאה אצלן שכיחות גבוהה יותר של עמדות שגויות בדבר בטיחות ילדיהן.

## 1. רקע – יחסי רוב ומיעוט במדינה המודרנית<sup>1</sup>

במציאות הפוליטית הטרומ-מודרנית התבקשו קבוצות הרוב לאפשר לקבוצות מיעוט לחיות על-פי תפיסת העולם הדתית, התרבותית או האידיאולוגית שלהן. הדרישה לסובלנות התפרשה כבקשה של קבוצות המיעוט לפטור אותן ממערכת הערכים והמנהגים של הקבוצות הדומיננטיות, המשתקפת בחוקי החברה ובמוסדותיה. סובלנות זו עוגנה רק בחסדן של הקבוצות הדומיננטיות.

עם התפתחות המחשבה הליברלית בעת החדשה החל עקרון הסובלנות לקבל משמעות שונה. כיום מתן האפשרות ליחיד או לקהילה לאמץ ערכים ואורחות חיים מסוימים אינו תלוי עוד בחסדי השלטון או קבוצה דומיננטית כלשהי, אלא מעוגן בזכות עקרונית של היחיד, המבטיחה חופש בחירה לעשות כן. כך, שלא כמו הפרשנות המוקדמת לערך סובלנות, הפרשנות הנוכחית מדגישה את הקדימות המוסרית של היחיד על הקולקטיב.

מודל נוסף שהתגבש בשנים האחרונות הוא האידיאל של חברה רב-תרבותית או רב-לאומית, המצדד במעורבות אקטיבית של המדינה בהבטחת התנאים הדרושים לשם המשך קיומן ושגשוגן של התרבויות בה. אידיאל זה הוא ניסיון להציע סדרי ממשל המוסכמים על כלל האזרחים במדינה מחד גיסא, ועונים על הצורך של היחיד להשתייכות קהילתית מאידך גיסא. אידיאל הדמוקרטיה הרב-תרבותית מחייב מידה ניכרת של סובלנות בכל הקשור להשקפות העולם המגוונות של אזרחי המדינה ולרצונם לשמר את קהילות המשנה שהם משתייכים אליהן.

ההגנה על זכויותיו העקרוניות של היחיד בחברה מוצאת ביטוי נרחב יותר ויותר באמנות ובמסמכים בין-לאומיים, ובהן ההצהרה האוניברסלית בדבר זכויות האדם משנת 1948, האמנה הבין-לאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, שהתקבלה באו"ם בשנת 1966 ואושרה בישראל בשנת 1991, והאמנה הבין-לאומית בדבר זכויות הילד, שהתקבלה באו"ם בנובמבר 1989 ואושרה בישראל ביולי 1990. אמנת האו"ם לזכויות הילד היא האמנה שאושרה במספר הגדול ביותר של מדינות העולם. ההצטרפות הרחבה מחזקת את תוקפה של האמנה ומאפשרת לראות בעקרונותיה סטנדרט בין-לאומי מקובל. באמנה הילד נחשב לאדם אוטונומי הכשיר לזכויות ולחובות. היא מבטיחה לילדים קשת רחבה של זכויות – אזרחיות, פוליטיות, חברתיות, כלכליות ותרבותיות. כך, היא קובעת **זכויות הגנה** (protection) כגון זכותו של הילד להגנה מפני אלימות והתעללות, **זכויות הענקה** (provision) כגון זכותו של הילד לחינוך ובריאות, ו**זכויות**

<sup>1</sup> מרכז המחקר והמידע של הכנסת, מצב הילדים הערבים בישראל (חינוך, רווחה ובריאות), כתיבה: מיכל טביביאן-מזרחי ואלון רובינשטיין, 11 בפברואר 2004, בקישור: <http://www.knesset.gov.il/mmm/data/docs/m00815.doc>



**השתתפות** (participation), כגון זכותו של הילד לחופש ביטוי, לחופש התאגדות, למידע ולפרטיות.<sup>2</sup> על-פי האמנה, "המדינות החברות יכבדו ויבטיחו את הזכויות המפורטות באמנה זו לכל ילד שבתחום שיפוטן, ללא הפליה משום סוג שהוא, ללא קשר עם גזע, צבע, מין, שפה, דת, השקפה פוליטית או אחרת, מוצא לאומי, אתני, או חברתי, רכוש, נכות, לידה או מעמד אחר, בין אם של הילד ובין אם של הוריו או אפוטרופסו החוקי".<sup>3</sup>

## 2. מאפיינים כלליים של האוכלוסייה החרדית ושל האוכלוסייה הערבית בישראל

בסוף שנת 2008 חיו בישראל 2,453,140 ילדים מגיל לידה עד גיל 17 (כולל) והם היוו כשליש מאוכלוסיית המדינה. בחברה הישראלית בולטות שתי קבוצות מיעוט גדולות, החרדים והערבים. ההבדלים בין קבוצות אלו ניכרים, אך יש להם מאפיינים דומים, בעיקר בהקשר של ילדים ובני נוער.

האוכלוסייה הערבית הם בני מיעוט דתי ואתני גדול (20.3% מאוכלוסיית המדינה ב-2009). מבחינה משפטית הם אזרחים מלאים ושווי זכויות במדינה יהודית ודמוקרטית, שהבטיחה לפי מגילת העצמאות "שוויון זכויות מלא לכל האזרחים ללא הבדל מין, דת וגזע". בה בעת, הסכסוך המתמשך בין ישראל למדינות ערב השכנות והפערים החברתיים והתרבותיים בין יהודים לערבים גורמים למתחים בין המיעוט הערבי לרוב היהודי.<sup>4</sup>

החברה החרדית מתאפיינת בהקפדה על קיום תורה ומצוות ועל ציות לגדולי תורה, בנושאי דת בפרט ובאורחות החיים בכלל. לימוד התורה בישיבות הוא הגורם המעצב של החברה החרדית במדינת ישראל, הן על רקע שואת יהודי אירופה, שכילתה חלק גדול מעולם לומדי התורה במזרח אירופה, והן כמענה לתפיסה הציונית החילונית שעל בסיסה הוקמה מדינת ישראל. עם זאת, הזרמים בציבור זה, ובהם הזרם הליטאי, הזרם החסידי והזרם הספרדי, נבדלים במשקל שהם מייחסים ללימוד התורה כרכיב מכונן בזהות האידאית שלהם.<sup>5</sup> יש מתח רב בין המיעוט החרדי לרוב הלא-חרדי, הנובע בין השאר מסוגיות של חינוך ושל טיפול בילדים במגזר זה.<sup>6</sup>

יש קושי להעריך את היקף אוכלוסיית החרדים בישראל, בעיקר משום שאין הגדרה חד-משמעית של קבוצה זו ומשום שרישום הדת בנתוני מרשם האוכלוסין איננו כולל מידע על ההשתייכות של אדם הרשום כיהודי לזרם זה או אחר ביהדות. הערכות של שני גורמים ממשלתיים בנושא זה – הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ומשרד התעשייה, המסחר והתעסוקה – אינן תואמות. לפי אומדן של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מסוף שנת 2004 על סמך תוצאות ההצבעה לבחירות 2003 ותוצאות הסקר החברתי משנת 2002, היו אז בישראל 500,000 עד 600,000 חרדים. להערכת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 47% עד 56% מן החרדים הם ילדים עד גיל 17 (כולל). קצב הגידול של אוכלוסייה זו הוא כ-7% מדי שנה, ולפיכך בשנת 2010 אפשר להעריך שיש בישראל 860,000 חרדים, ובהם 400,000 עד 480,000 ילדים ובני נוער. הגרעין של המגזר החרדי מתגורר בשכונות בירושלים, בבני-ברק, באשדוד, בנתניה ובבית-שמש, ביישובים העירוניים

<sup>2</sup> משרד המשפטים, הוועדה לבחינת עקרונות יסוד בתחום הילד והמשפט, דוח ועדת משנה בנושא חינוך, פברואר 2003.

<sup>3</sup> אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד, נוסח עברי, על-פי תרגום רשמי של משרד המשפטים.

<sup>4</sup> מרכז המחקר והמידע של הכנסת, מצב הילדים הערבים בישראל (חינוך, רווחה ובריאות), כתיבה: מיכל טביביאן-מזרחי, אלון רובינשטיין, 11 בפברואר, 2004, בקישור: <http://www.knesset.gov.il/mmm/data/docs/m00815.doc>.

<sup>5</sup> דניאל גוטליב, "העוני וההתנהגות בשוק העבודה בחברה החרדית", התוכנית לכלכלה וחברה במכון ון ליר בירושלים, 2007, בקישור: [http://www.vanleer.org.il/econsoc/pdf/1\\_research\\_mdiniut4.pdf](http://www.vanleer.org.il/econsoc/pdf/1_research_mdiniut4.pdf).

<sup>6</sup> להרחבה ראו: מרכז המחקר והמידע של הכנסת, טענות בדבר אפליה עדתית בקבלת תלמידים למוסדות החינוך המוכר שאינו רשמי, כתיבה: יובל וורגן, 28 בפברואר 2010.



מודיעין-עילית, ביתר-עילית ואלעד וביישובים ובמושבים אספר, בית-חלקיה, יסודות, מתתיהו, קוממיות ותפרח. ביישובים ובערים אחרות יש אוכלוסייה חרדית ברמת הומוגניות פחותה.<sup>7</sup>

להערכת משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה האוכלוסייה החרדית מונה 635,000 איש, יותר ממחציתם ילדים ובני נוער. חלקה של האוכלוסייה החרדית בכלל אוכלוסיית המדינה עתיד להגיע בשנת 2025 ל-12% לפי חלופה אחת ול-15.5% לפי חלופה שנייה.<sup>8</sup>

לפי נתוני השנתון הסטטיסטי האחרון, כ-27.6% מן הילדים בישראל שייכים למגזר הערבי, שבו כ-678,000 ילדים ובני נוער, ובהם כ-592,000 מוסלמים, כ-46,000 דרוזים וכ-38,000 נוצרים. ילדים הם כ-48% מן האוכלוסייה הערבית בישראל, ובחלק מן היישובים הערביים, בעיקר ביישובים הבדואיים דוגמת רהט, תל-שבע, כסייפה, חורה ושגב-שלום, שיעור הילדים באוכלוסייה הוא בין 50% ל-60%.<sup>9</sup>

שיעור הילודה של נשים יהודיות נתון בשנים האחרונות במגמת עלייה, ובשנת 2009 היה 2.9 לידות במוצע. שיעור הילודה בקרב נשים מוסלמיות ירד בשנים האחרונות, ובשנת 2009 היה 3.73 לידות במוצע.<sup>10</sup> לפי נתונים שפרסם בנק ישראל, בשנת 2007 היה שיעור הילודה בקרב נשים חרדיות 6.74, והוא נתון במגמת ירידה. אחד ההסברים לירידה הוא הקיצוץ בקצבאות הילדים בשנת 2003.<sup>11</sup> לפי נתוני הסקר החברתי לשנת 2009, בכ-21% מן המשפחות החרדיות יש שבעה ילדים או יותר, לעומת 1.8% מן המשפחות במגזר היהודי הלא-חרדי וכ-13.5% מן המשפחות במגזר הערבי. פירוט הנתונים בטבלה שלהלן:<sup>12</sup>

סה"כ	מספר הילדים במשפחה							ללא ילדים	קבוצת אוכלוסייה
	7+	6	5	4	3	2	1		
100.0%	21.3%	7.2%	10.8%	9.1%	13.7%	10.5%	6.3%	20.8%	חרדים
100.0%	18.0%	15.0%	3.1%	9.3%	21.1%	24.5%	11.2%	27.5%	יהודים לא חרדים
100.0%	13.5%	6.1%	12.3%	12.6%	13.5%	10.8%	5.8%	25.5%	ערבים

רמת ההכנסה הממוצעת של משק בית חרדי היא כ-6,100 ש"ח בחודש, והיא נמוכה בכמחצית מההכנסה החודשית הממוצעת של משק בית שאינו חרדי, שהיא כ-12,000 ש"ח בחודש. השכר החודשי הממוצע של אישה חרדית היה 3,700 ש"ח, ואילו השכר החודשי הממוצע של אשה חילונית הוא 5,700 ש"ח (פער של 54%). השכר החודשי הממוצע של גבר חרדי הוא 6,100, ואילו השכר החודשי הממוצע של גבר חילוני הוא 8,950 ש"ח (פער של 46%).<sup>13</sup> ההכנסה החודשית הממוצעת (ברוטו) של משק בית ערבי בשנת 2008 היתה 8,151 ש"ח.<sup>14</sup>

<sup>7</sup> הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, החרדים: תפרוסת גיאוגרפית ומאפיינים דמוגרפיים, חברתיים וכלכליים של האוכלוסייה החרדית בישראל 2001-1996, יולי 2004, בקישור: [http://www.cbs.gov.il/www/publications/int\\_olor.pdf](http://www.cbs.gov.il/www/publications/int_olor.pdf).

<sup>8</sup> משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה, מינהל מחקר וכלכלה, תעסוקה במגזר החרדי: מאפיינים, פתרונות וחסימים, מאי 2010, בקישור: <http://www.tamas.gov.il/NR/rdonlyres/D0751E31-EB27-4E4C-9A59-2468409ECE9D/0/X10035.pdf>.

<sup>9</sup> המועצה הלאומית לשלום הילד, ילדים בישראל: שנתון סטטיסטי 2009, כסלו תש"ע, דצמבר 2009.  
<sup>10</sup> הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל 2010, באתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [www.cbs.gov.il](http://www.cbs.gov.il).  
<sup>11</sup> דניאל גוטליב, רוני פריש, נעם זוסמן ואסתר טולידנו, השפעת גובה קצבאות הילדים על פריון הילודה, בנק ישראל, חטיבת המחקר, דצמבר 2009.

<sup>12</sup> הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מחולל לוחות הסקר החברתי, [www.cbs.gov.il](http://www.cbs.gov.il).  
<sup>13</sup> משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה, מינהל מחקר וכלכלה, תעסוקה במגזר החרדי: מאפיינים, פתרונות וחסימים, מאי 2010, בקישור: <http://www.tamas.gov.il/NR/rdonlyres/D0751E31-EB27-4E4C-9A59-2468409ECE9D/0/X10035.pdf>.  
<sup>14</sup> הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סקר הכנסות 2008, באתר הלמ"ס: [www.cbs.gov.il](http://www.cbs.gov.il).



הגדרת העוני המקובלת היא הגדרה יחסית המבוססת על חישוב הכנסה לנפש. לפי חישוב של המוסד לביטוח לאומי, משנת 2008 עד שנת 2009 עלתה תחולת העוני בקרב משפחות חרדיות מ-54.9% ל-56.9%, ותחולת העוני של נפשות – מ-59.7% ל-61.3%. מספר המשפחות העניות במגזר החרדי הוא 59,700, ומספר הנפשות העניות הוא 348,000.<sup>15</sup>

בשנת 2008 שיעור העוני בקרב ילדים ערבים (כולל ערביי מזרח ירושלים) לאחר תשלומי העברה ומיסוי היה 62.1%. מאז שנת 2002 גדלה תחולת העוני בקרב ילדים ערבים מכ-57% לכ-62%. בשנת 2008 היה השיעור נמוך משהיה בשנת 2006, שהיתה שנת שיא מבחינה זו.<sup>16</sup> לפי נתוני המוסד לביטוח לאומי, בשנת 2009 עלתה תחולת העוני בקרב משפחות במגזר הערבי ל-53.5%, ובקרב נפשות – ל-57.4%, והוחמר מצב העוני במגזר.<sup>17</sup>

## 2.1. טיפול מערכת הרווחה באלימות במשפחה במגזר הערבי ובמגזר החרדי

המחלקות לשירותים חברתיים ברשויות המקומיות מטפלות במשפחות ובילדים הנזקקים לשירותי רווחה בשל מוגבלות, סטייה חברתית, עוני וקשיי הכנסה, תפקוד חברתי ורגשי לקוי, תפקוד לקוי של המשפחה ועוד.

בשנת 2009 היו מוכרים למחלקות לשירותים חברתיים 429,700 ילדים ובני נוער, שהם 17.6% מן הילדים המתגוררים בישראל. כשליש מן הילדים המוכרים לשירותי הרווחה – 139,700 ילדים ובני נוער – שייכים למגזר הלא-יהודי, ושיעור הנזקקים לשירותי רווחה במגזר זה הוא 20.6%.<sup>18</sup> שיעור הפניות לשירותי הרווחה במגזר הערבי הוא 217 ל-1,000 תושבים, לעומת 155 ל-1,000 תושבים במגזר היהודי.<sup>19</sup> פילוח הילדים עד גיל 12 המוכרים לשירותי הרווחה לפי סוג הנזקקות שלהם מעיד כי שיעור גבוה יותר של ילדים במגזר הערבי נזקקים לשירותי רווחה בשל קשיים כלכליים, מוגבלויות ומחלות, הן של ההורה והן של הילד, ובעיות חינוך והתנהגות של הילדים. לעומת זאת, יותר ילדים במגזר היהודי נזקקים לשירותי רווחה בשל אלימות כלפי ילדים ונטישה.<sup>20</sup>

---

<sup>15</sup> המוסד לביטוח לאומי, ממדי העוני והפערים החברתיים – דוח שנתי 2009, נובמבר 2010, באתר המוסד לביטוח לאומי: [http://www.btl.gov.il/Publications/oni\\_report/Documents/oni2009.pdf](http://www.btl.gov.il/Publications/oni_report/Documents/oni2009.pdf)

<sup>16</sup> המועצה הלאומית לשלום הילד, "ילדים ועוני בישראל: נתונים מתוך השנתון לילדים בישראל 2009", 14 באוקטובר 2010.

<sup>17</sup> המוסד לביטוח לאומי, ממדי העוני והפערים החברתיים – דוח שנתי 2009, נובמבר 2010, באתר המוסד לביטוח לאומי: [http://www.btl.gov.il/Publications/oni\\_report/Documents/oni2009.pdf](http://www.btl.gov.il/Publications/oni_report/Documents/oni2009.pdf)

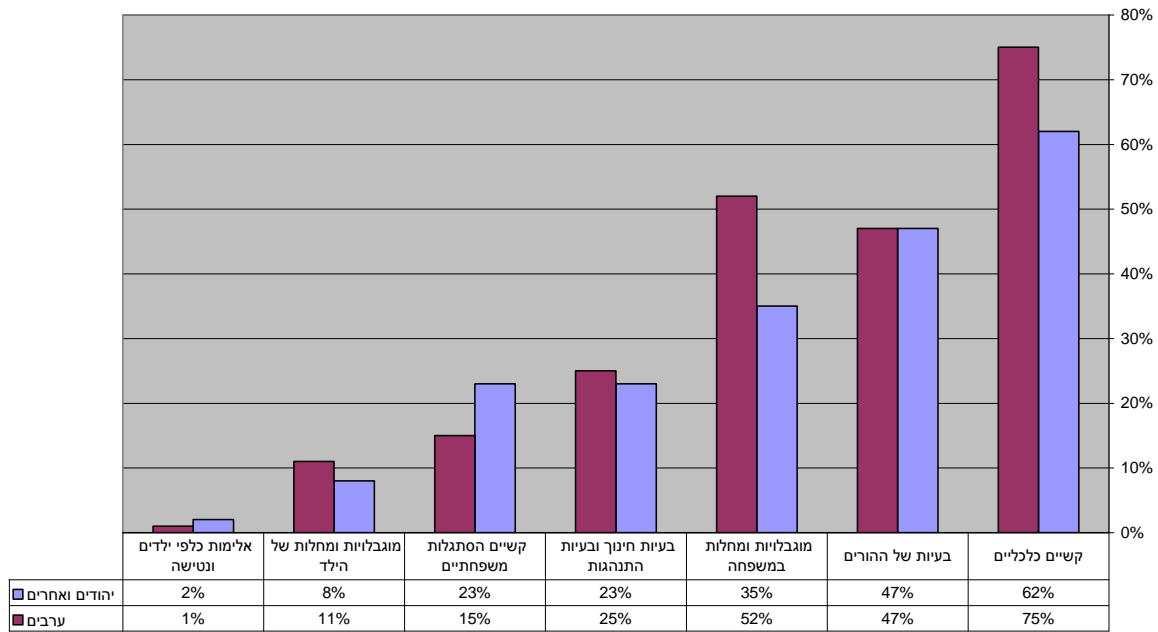
<sup>18</sup> אפרת שרעבי, מרכזת הקשר כנסת-ממשלה במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, מכתב, 8 בנובמבר 2010.

<sup>19</sup> המועצה הלאומית לשלום הילד, ילדים בישראל: שנתון סטטיסטי 2009, כסלו תש"ע, דצמבר 2009.

<sup>20</sup> משרד הרווחה, אגף בכיר לתכנון מחקר והכשרה, סקירת השירותים החברתיים – 2009, התקבל מאפרת שרעבי, מרכזת הקשר כנסת-ממשלה במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, 8 בנובמבר 2010.



ילדים עד גיל 12 הרשומים במשרד הרווחה לפי קטגוריית נזקקות ולאום



בנתוני משרד הרווחה אין מידע נפרד על האוכלוסייה החרדית. שיעור הילדים המוכרים למחלקות לשירותים חברתיים בכלל האוכלוסייה הוא 16.9% מן הילדים, וביישובים שבהם מתגוררת אוכלוסייה חרדית הוא גבוה מעט, למשל 21.6% באלעד, 18.8% בביתר-עילית, 19.3% בבני-ברק ו-25.8% ומודיעין-עילית.<sup>21</sup>

התוכנית הלאומית לטיפול בילדים ונוער בסיכון פועלת בשנת 2010 ב-72 רשויות מקומיות בארץ ומקיפה כ-860,000 ילדים ובני נוער, ובהם כ-320,000 ילדים ערבים. בשלב ראשון של התוכנית נערך מיפוי של כלל הילדים בסיכון ביישובים שבהן התוכנית פועלת. במיפוי אותרו כ-151,000 ילדים במצבי סיכון, ובהם 26,000 ילדים ובני נוער (3% מן הילדים ביישובים המשתתפים בתוכנית) החשופים לאלימות ולמצבים מסכנים במשפחה: 9,956 חשופים להתעללות פיזית, 2,358 חשופים להתעללות מינית ו-22,532 חשופים למצבים מסכנים במשפחה. ב-29 היישובים הערבים המשתתפים בתוכנית אותרו 66,441 ילדים בסיכון, ו-14,501 מהם (4.5% מן הילדים ביישובים אלו) חשופים לאלימות ולמצבים מסכנים במשפחה. כמו כן אותרו במסגרת התוכנית כ-21,563 ילדים ובני נוער חרדים בסיכון, 2,194 מהם חשופים לאלימות ולמצבים מסכנים במשפחה. עם זאת, המשרד מציין כי זאת הפעם הראשונה שנעשה איתור מקיף באוכלוסייה חרדית, ולהערכתו בשל מאפיינים תרבותיים יש תת-דיווח על מצבים אלו. 81% מן הילדים ובני הנוער שהמשרד איתר כחשופים לאלימות ולמצבים מסכנים מוכרים לשירותי הרווחה. במגזר הערבי והחרדי שיעור הילדים שאותרו המוכרים לשירותי הרווחה נמוך מעט – 76% מן הילדים במגזר הערבי ו-74% במגזר החרדי. עם זאת, העובדה שהילדים מוכרים לשירותים אינה מלמדת שהם מקבלים מענה למכלול צורכיהם.<sup>22</sup>

אלימות במשפחה במגזר הערבי ובמגזר החרדי

<sup>21</sup> המועצה הלאומית לשלום הילד, ילדים בישראל: שנתון סטטיסטי 2009, כסלו תש"ע, דצמבר 2009.  
<sup>22</sup> אפרת שרעבי, מרכזת קנסת-ממשלה במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, מכתב, 8 בנובמבר 2010.





אלימות במשפחה היא בעיה רווחת שהמודעות אליה הולכת וגדלה בעשורים האחרונים, בייחוד מאז התיקון לחוק העונשין, התשל"ז-1977, משנת 1989, שנקבעה בו חובת דיווח על עבירות התעללות בילדים בידי אחראי. תופעה זו קיימת גם בחברה החרדית וגם בחברה הערבית. מספר ילדים גדול במשפחה, עוני וצפיפות דיוור הם גורמי סיכון בחברות אלו.

מערך הטיפול הראשוני בילדים ובני נוער הסובלים מהתעללות במשפחה נתון בידי פקידי הסעד לחוק הנוער במחלקות לשירותים חברתיים שברשויות המקומיות. בכל יישוב ערבי מתמנה פקיד סעד ערבי, ובכל יישוב שיש בו אוכלוסייה חרדית גדולה מתמנות פקידות סעד חרדיות או דתיות. שירותי הרווחה ביישובים החרדיים מפתחים קשרי עבודה עם ועדות רבנים כדי לטפל בילדים הנפגעים והפוגעים בתיאום ובשיתוף ככל האפשר. בהכשרתם של פקידי הסעד נכללת התערבות רגישת-תרבות; כמו כן משרד הרווחה עורך קורסים והשתלמויות בנושא זה לכלל עובדי הרווחה.<sup>23</sup>

משרד הרווחה אוסף נתונים על פניות לפקידי סעד בגין התעללות בילדים. לפי נתונים אלו, בשנת 2009 התקבלו 5,253 דיווחים חדשים על התעללות בילדים במגזר הערבי – 1,116 דיווחים בגין אלימות בתוך המשפחה, 199 דיווחים בגין אלימות מינית בתוך המשפחה ו-2,368 דיווחים בגין הזנחה. השוואה למגזר היהודי מלמדת כי שיעור הדיווחים לפקידי סעד על אלימות נגד ילדים במשפחה במגזר הערבי נמוך משיעורם במגזר היהודי. לדברי מחברי הדוח אפשר להעריך ששיעור הפגיעה בילדים במגזר הערבי אינו נמוך מהשיעור באוכלוסייה היהודית, ושיעור הדיווחים הנמוך במגזר הערבי מקורו בנטייה להסתרה (הן באוכלוסייה הכללית והן בקרב פקידי הסעד) ובמשאבים דלים יותר העומדים לרשותם של פקידי הסעד במגזר.<sup>24</sup> משרד הרווחה מסר כי הסיבות לשיעור הדיווחים הנמוך במגזר הערבי עשויות להיות הימנעות מדיווח מחשש לפגיעה בחיי אדם, היכרות קרובה בין אנשי המקצוע לקהילה ותפיסה תרבותית המקנה לגיטימציה חברתית לאלימות כאמצעי ענישה.<sup>25</sup>

מבחינת נתונים על יישובים במגזר החרדי, ובהם אלעד, ביתר-עילית, בני-ברק, מודיעין-עילית וקרית-יערים, עולה כי שיעור הדיווחים ל-1,000 תושבים ביישובים אלו נמוך בדרך כלל משיעור הדיווחים בכלל האוכלוסייה היהודית – 16.6 דיווחים ל-1,000 תושבים. פירוט הנתונים בטבלה שלהלן:<sup>26</sup>

שיעור דיווחים ב-2009	שיעור ל-1,000 ילדים	פגיעה פיזית בתוך המשפחה	פגיעה מינית בתוך המשפחה	שיעור ל-1,000 ילדים	הזנחה	שיעור ל-1,000 ילדים	שיעור ל-1,000 ילדים	
84	3.9	5	29	0.2	41	1.3	1.9	ביתר-עילית
339	13.4	65	44	2.6	188	1.7	7.4	מודיעין-עילית
143	7.2	-	10	-	62	0.5	4.6	אלעד
410	5.7	74	50	1.0	130	0.7	1.8	בני-ברק
	16.6			4.3		0.8	5.8	במגזר היהודי

<sup>23</sup> אפרת שרעבי, מרכזת הקשר כנסת-ממשלה במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, מכתב, 8 בנובמבר 2010.  
<sup>24</sup> משרד הרווחה והשירותים החברתיים ומכון "חרוב", פניות לפקידי סעד והטיפול בהן: סיכום ממצאים לשנת 2009, ירושלים, אוקטובר 2010.

<sup>25</sup> אפרת שרעבי, מרכזת הקשר כנסת-ממשלה במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, מכתב, 8 בנובמבר 2010.  
<sup>26</sup> משרד הרווחה והשירותים החברתיים ומכון "חרוב", פניות לפקידי סעד והטיפול בהן: סיכום ממצאים לשנת 2009, ירושלים, אוקטובר 2010.



לדברי נציגי משרד הרווחה, בשנים האחרונות חלה תפנית במגזר החרדי ברמת המודעות והנכונות לטפל בילדים שנפגעו מינית במשפחה ובידי זרים, אולם חובת הדיווח מתקיימת באופן חלקי ביותר, ויש חשש במגזר מן ההליך הפלילי ומן הפרסום הכרוך בו.<sup>27</sup>

בסקר שערך מכון "חרוב" בשנת 2009 בנושא עמדות הציבור כלפי פגיעה בילדים והדיווח לרשויות התבקשו המשיבים, בין השאר, להצביע על מקרים שבהם יש צורך לדווח לרשויות על התעללות בילדים ולהעיד על מידת היכולת של גורמים שונים לטפל בפגיעה בילדים. נמצא כי פחות משיבים ערבים מיהודים ראו צורך לדווח לרשויות על אב שמכה את בנו בחגורה על התחצפות או מאיים כי יהרוג את בנו במכות, ועל אם שאינה מכינה לילדיה ארוחת בוקר ולא נותנת להם כסף לקנות ארוחה, אך יותר משיבים ערבים מיהודים ראו צורך לדווח לרשויות על אב המסתובב עירום ליד ילדה בת תשע. משיבים חרדים ראו פחות צורך לדווח לרשויות על אב שמכה את בנו בחגורה ועל אם הסוטררת לילדה בסופר משיבים שאינם חרדים. כמו כן, משיבים חרדים הביעו פחות אמון בטיפולם של מורים, עובדים סוציאליים, רופאים ושוטרים במקרים של פגיעה בילדים, ונטו להעריך כי עובדים סוציאליים מתערבים יותר מדי בחייהן של משפחות.<sup>28</sup>

מרכזי החירום של משרד הרווחה נועדו לתת מענה מיידי לילדים הסובלים מהתעללות במשפחתם ונוזקים למסגרת חוץ-ביתית שתקלוט אותם. נציגי משרד הרווחה ציינו כי מתוך עשרה מרכזי חירום לקליטת ילדים נפגעי התעללות, מרכז אחד ובו 20 מקומות הוא במגזר הערבי ומרכז אחד ובו 15 מקומות מיועד לבנים במגזר החרדי. פורסם מרכז להקמת מרכזי חירום נוסף למגזר החרדי ובו 10 מקומות לבנות ו-15 מקומות לבנים. המרכז ייפתח בשנת 2011. נוסף על כך ילדים במצבי חירום נקלטים ב-17 משפחות אומנה, ובהן משפחות דתיות וערביות, וכן בפנימיות.<sup>29</sup>

לפי חוק העונשין, על פקידי הסעד לחוק הנוער למסור דיווחים על התעללות בילדים לידי המשטרה לצורך חקירת המקרה. לפי נתוני המשטרה, בשנים האחרונות חלה ירידה במספר התיקים שנפתחו בגין אלימות במשפחה נגד ילדים ובני נוער, והיא ניכרת גם במגזר הערבי. שיעור התיקים שנפתחו באוכלוסייה הערבית הוא 10% או פחות, ואילו חלקה של האוכלוסייה הערבית באוכלוסייה הוא כאמור כ-20%. עם זאת, כ-30% מן המעצרים בגין אלימות נגד קטינים במשפחה היו במגזר הערבי. מספר התיקים שנפתחו בגין אלימות במשפחה נגד קטינים ומספר המעצרים בעילה זו במגזר הערבי ובמגזר היהודי בשנים 2005-2010 מוצגים בטבלה שלהלן:<sup>30</sup>

ינואר עד אוקטובר 2010	2009	2008	2007	2006	2005	
2,066	2,433	2,555	2,661	2,708	2,841	כלל התיקים
166	242	240	262	268	263	מתוכם במגזר הערבי
8.0%	9.9%	9.4%	9.8%	9.9%	9.3%	שיעור התיקים במגזר הערבי
96	262	291	271	238	263	כלל המעצרים
24	84	75	83	73	82	מתוכם במגזר הערבי
25.0%	32.1%	25.8%	30.6%	30.7%	31.2%	שיעור מעצרים במגזר הערבי

<sup>27</sup> אפרת שרעבי, מרכזת הקשר כנסת-ממשלה במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, מכתב, 8 בנובמבר 2010.

<sup>28</sup> פרופ' רמי בנבנישתי ופרופ' הלל שמיד, סקר עמדות הציבור כלפי פגיעה בילדים והדיווח לרשויות, מכון "חרוב", אפריל 2010.

<sup>29</sup> אפרת שרעבי, מרכזת הקשר כנסת-ממשלה במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, מכתב, 8 בנובמבר 2010; חנה סלוצקי, פקידת סעד ראשית, שיחת טלפון, 8 בנובמבר 2010.

<sup>30</sup> רס"מ הילה מזרחי, מחלקת נוער במשטרת ישראל, מכתב, 4 בנובמבר 2010.



לפי מחקר שפרסמה המשטרה בשנת 2009 בנושא תופעת האלימות במגזר החרדי ובחינת יחסי הגומלין עם המשטרה, במגזר החרדי, כמו במגזר החילוני, יש עבירות של אלימות, עבריינות נוער ואלימות במשפחה. עם זאת, במגזר החרדי יש תת-דיווח למשטרה, וככל הנראה מרבית העברות מטופלות בתוך המגזר ואינן מדווחות לגורמי אכיפת החוק, בשל חוסר אמון במשטרה, חשש מרישום פלילי וחשש מהפקעת הבעיה מהקהילה והעברתה לידי המדינה. במחקר, שבדק את נתוני הפשיעה בערים אלעד וביתר-עילית משנת 1999 עד שנת 2008, נמצא כי העבירות הדומיננטיות בערים אלו הן עבירות תקיפה (למעט עובדי ציבור) ואלימות במשפחה. בעיר אלעד נמצאה עלייה ניכרת בשיעור עבירות האלימות במשפחה ל-1,000 נפשות בתקופה זו.<sup>31</sup> נתוני תיקים שנפתחו בגין אלימות נגד קטינים במשפחה ביישובים ובשכונות שבהם אוכלוסייה חרדית גדולה מעידים על יציבות במספר התיקים שנפתחו בגין עבירות אלו במגזר החרדי בין 2005 ל-2010. בחינת מספר התיקים לפי יישובים אינה מעלה ממצאים אחידים: בחלק מן היישובים, דוגמת רכסים, מודיעין-עילית, שכונות חרדיות בירושלים וביתר-עילית, נצפתה עלייה במספר התיקים שנפתחו בין 2005 ל-2010, ואילו ביישובים אחרים, ובהם שכונות חרדיות בצפת, קריית-יערים ובני-ברק, יש ירידה במספר התיקים. ראוי לציין כי ברוב היישובים נפתחים תיקים מעטים בגין אלימות במשפחה כנגד קטינים מדי שנה, ולכן יש קושי לקבוע מגמה ברורה בעניין זה, ויש הבדלים גדולים בין השנים.<sup>32</sup>

לדברי משטרת ישראל, בשנים האחרונות היא פועלת ליצירת שיתוף פעולה בין המשטרה למגזר החרדי במגוון דרכים, ובהן גיוס שוטרים ועובדים חרדים לתחנות המשטרה באלעד, הקמת מערך מתנדבות המלוות קורבנות עבירות בתוך המשפחה בהליך הפלילי ועריכת ימי עיון לחוקרי המשטרה ולרבני ערים חרדיות לשם יצירת שיתוף פעולה. כדי לקדם את הטיפול באוכלוסייה הערבית גויסו ליחידות החקירה במשטרת ישראל חוקרים דוברי ערבית, בעיקר בערים שבהן יש ריכוז גדול של אוכלוסייה ערבית. ראוי לציין כי הטיפול המיוחד בשני מגזרים אלו מבוסס על-פי רוב על יוזמות מקומיות של מפקדי תחנות וקציני חקירות, ואינו נובע ממדיניות כוללת של המשטרה.<sup>33</sup>

גורמים העוסקים בטיפול בילדים בסיכון במגזר החרדי ובמגזר הערבי מעידים כי שיתוף הפעולה של מגזרים אלו עם מערכות הרווחה ואכיפת החוק השתפר בשנים האחרונות, ויש פתיחות ונכונות רבות יותר לאפשר למערכות האלה לפעול בתוך הקהילה. ד"ר דני מלא-רון, נציג ארגון אל"י, ציין כי הארגון מטפל בילדים רבים מן המגזר החרדי והמגזר הערבי. נכונותן של קבוצות אלו להיענות לטיפול תלוייה, בין השאר, בהיותן של המטפל בן המגזר, שכן יש חשדנות רבה כלפי מי שבא מבחוץ. לפיכך, חשובה במיוחד עבודתן של עמותות המשמשות כמגשרות בין הממסד ובין המגזר ומאפשרות יצירת אמון. לדברי ד"ר מלא-רון, במגזרים האלה הקהילה כולה מתפקדת לעתים כמשפחה, ולכן מאפייניה של פגיעה בתוך הקהילה ולא בתוך המשפחה הקרובה דומים לאלו של פגיעה בתוך המשפחה. כמו כן יש מקרים רבים של פגיעה המונית.<sup>34</sup>

<sup>31</sup> טלי גורן, טלי רוטשילד והרב אשר מלמד, תופעת האלימות במגזר החרדי ובחינת יחסי הגומלין עם המשטרה, משטרת ישראל, מדור מחקר אסטרטגי וסטטיסטיקה, בתוך: **העיקר במחקר 2009**, בקישור: <http://www.police.gov.il/mehozot/agafTichnon/Documents/ab2009.pdf>

<sup>32</sup> רס"מ הילה מזרחי, מחלקת נוער במשטרת ישראל, מכתב, 4 בנובמבר 2010.

<sup>33</sup> שם.

<sup>34</sup> ד"ר דני מלא-רון, מנהל היחידה הקלינית באל"י – האגודה להגנת הילד, שיחת טלפון, 7 בנובמבר 2010.



## 2.2. שוויון הזדמנויות בחינוך

במערכת החינוך לומדים בשנת הלימודים תשע"א כ-1.87 מיליון תלמידים, ובהם כ-329,000 תלמידים חרדים וכ-483,000 תלמידים בחינוך הערבי (ערבים, דרוזים, בדואים וצ'רקסים). מתוך כ-138,500 תלמידי כיתה א', 26,000 הם חרדים ו-36,464 הם ערבים. פירוט מספר התלמידים במערכת החינוך במגזר הערבי והחרדי מובא בטבלה שלהלן:<sup>35</sup>

שיעור בכלל התלמידים במערכת החינוך	חינוך ערבי	שיעור בכלל בתלמידים במערכת החינוך	חינוך חרדי	חינוך עברי	כלל התלמידים	
21.9%	77,907	22.6%	80,425	278,304	356,122	גני ילדים
27.6%	248,402	21.0%	189,171	652,339	900,741	יסודי
29.2%	77,017	0.1%	179	186,920	263,937	חטיבות ביניים
22.6%	80,398	16.7%	59,475	274,910	355,308	חטיבה עליונה
<b>25.8%</b>	<b>483,724</b>	<b>17.5%</b>	<b>329,250</b>	<b>1,392,473</b>	<b>1,876,108</b>	

להלן יובאו נתונים על נשירת תלמידים ועל הישגי תלמידים במגזר הערבי ובמגזר החרדי בבחינות המיצ"ב ובבחינות הבגרות.

### נשירה<sup>36</sup>

נתוני הנשירה של תלמידים בשנת הלימודים תשס"ח או במעבר בין שנת תשס"ח לתשס"ט ממוסדות חינוך של מערכת החינוך מעידים כי שיעור הנשירה בחינוך הערבי ובפיקוח החרדי גבוהים לעומת החינוך העברי.

### נשירת תלמידים שהחלו ללמוד ב-2007/08 בבתי-ספר של משרד החינוך

מספר התלמידים	שיעור התלמידים						
	סה"כ	יב	יא	י	ז-ט	א-ו	
17,860	1.8%	1.9%	6.3%	3.1%	2.4%	0.5%	חינוך עברי
8,075	3.6%	6.1%	18.2%	4.6%	5.4%	0.8%	פיקוח חרדי
6,963	2.1%	1.6%	4.4%	5.8%	4.6%	0.3%	חינוך ערבי

בכל המגזרים שיעור הנשירה של בנים גבוה במידה ניכרת מזה של בנות. בקרב תלמידים בחינוך הערבי שיעור הנשירה מזנק במעבר בין חטיבת הביניים לחטיבה העליונה (15.4% מן הבנים ו-5.3% מן הבנות), ובקרב חרדים – בכיתה י"א (29.6% מן הבנים ו-2.4% מן הבנות). בשנים האחרונות נרשם גידול בשיעור הנשירה של תלמידי כיתות ז' עד י"ב בפיקוח החרדי, מ-5.3% בשנת תשס"ה ל-7.2% בשנת תשס"ו ול-7.6% בשנת תשס"ח. בשנים אלו לא חל שינוי בנשירה ממוסדות חינוך בפיקוח הממלכתי והממלכתי-דתי, ויש ירידה בנשירה בחינוך הערבי.

<sup>35</sup> משרד החינוך, מינהל תקשוב ומערכות מידע, אתר במבט רחב: מספרים על מערכת החינוך, בקישור: <http://ic.edu.gov.il/klali/SH40.htm>, כניסה ב-4 בנובמבר, 2010.

<sup>36</sup> הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, פני החברה בישראל, אוקטובר 2010.



39.8% מתלמידי כיתות ז'-י"ב בביקוח חרדי החלו ללמוד במסגרות חינוך פורמליות אחרות, ושיעור התלמידים שנשרו ולא נמצאו במסגרת אחרת (נשירה "נטו") במגזר זה היה 4.5% (לעומת 2.1% מכלל התלמידים בחינוך העברי). שיעור הנשירה "נטו" בקרב תלמידי כיתות ז' עד י"ב בחינוך הערבי היה 3.2%. 4.4% מן הילדים בגיל שש עד 17 במגזר הערבי (15,482 ילדים) אינם שייכים למסגרת כלשהי, לעומת 25,744 מן הילדים בגילים האלה במגזר היהודי. למרות השיעור הגבוה יחסית של נשירה בביקוח החרדי, רק 2.8% מן התלמידים במוסדות בביקוח זה מטופלים על-ידי קציני ביקור סדיר לצורך מניעת נשירה, לעומת 4.6% מן התלמידים בחינוך העברי ובחינוך הערבי.

### הישגים בבחינות המיצ"ב<sup>37</sup>

מבחני המיצ"ב נערכים מאז שנת 2002 בקרב תלמידי כיתות ב', ה' וחי' בביקוח הממלכתי והממלכתי-דתי בתחומי הדעת האלה: שפת אם (עברית בחינוך העברי וערבית בחינוך הערבי), אנגלית, מתמטיקה ומדע וטכנולוגיה. הם מלווים בשאלונים על האווירה בבית-הספר ועל הסביבה הפדגוגית. תלמידי הביקוח החרדי אינם משתתפים כיום במבחנים האלה.

נתוני מבחני המיצ"ב מצביעים על פערים ניכרים בין תלמידי בחינוך העברי לתלמידי בחינוך הערבי בכל תחומי הדעת. הפערים בין דוברי ערבית לדוברי עברית גדלים בין כיתה ה' לכיתה ח', אם כי ניכרת מגמה מסוימת של צמצום הפערים ועלייה בהישגיהם של תלמידי דוברי ערבית בשנים האחרונות בחלק מן המקצועות.

לפי שאלוני האווירה בבית-הספר, תלמידי דוברי ערבים מדווחים על מעורבות רבה יותר באירועי אלימות, ובעיקר באירועי אלימות חמורה, לעומת תלמידי דוברי עברית. עם זאת, תלמידי דוברי ערבית מדווחים על שכיחות רבה יותר של התנהגות נאותה בבית-הספר ועל רמה גבוהה יותר של יחסי קרבה ואיכפתיות בינם לבין מוריהם לעומת תלמידי דוברי עברית.

### הישגי בחינות בגרות

נתוני משרד החינוך על שיעור הנבחנים בבחינות בגרות, על שיעור הזכאים לתעודות בגרות ועל שיעור הזכאים לתעודת בגרות שהתעודה שלהם עומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות<sup>38</sup> מעידים על פערים ניכרים בין המגזרים. משנת 2006 עד שנת 2008 ניכרה ירידה בשיעור הזכאים לתעודת בגרות והעומדים בדרישות הסף של האוניברסיטאות הן בחינוך העברי והן בחינוך הערבי, אך הפער בין מגזרים אלו נשמר. בביקוח החרדי שיעור הזכאים לבגרות ובעלי תעודת בגרות המאפשרת להם להמשיך לתואר אקדמי נמוך במיוחד, אך נשאר יציב בשנים האחרונות. נתוני 2009 מעידים על עלייה בשיעור הזכאים לתעודת בגרות הן בחינוך העברי והן בחינוך הערבי. נתוני החינוך החרדי לשנה זו טרם פורסמו.<sup>39</sup>

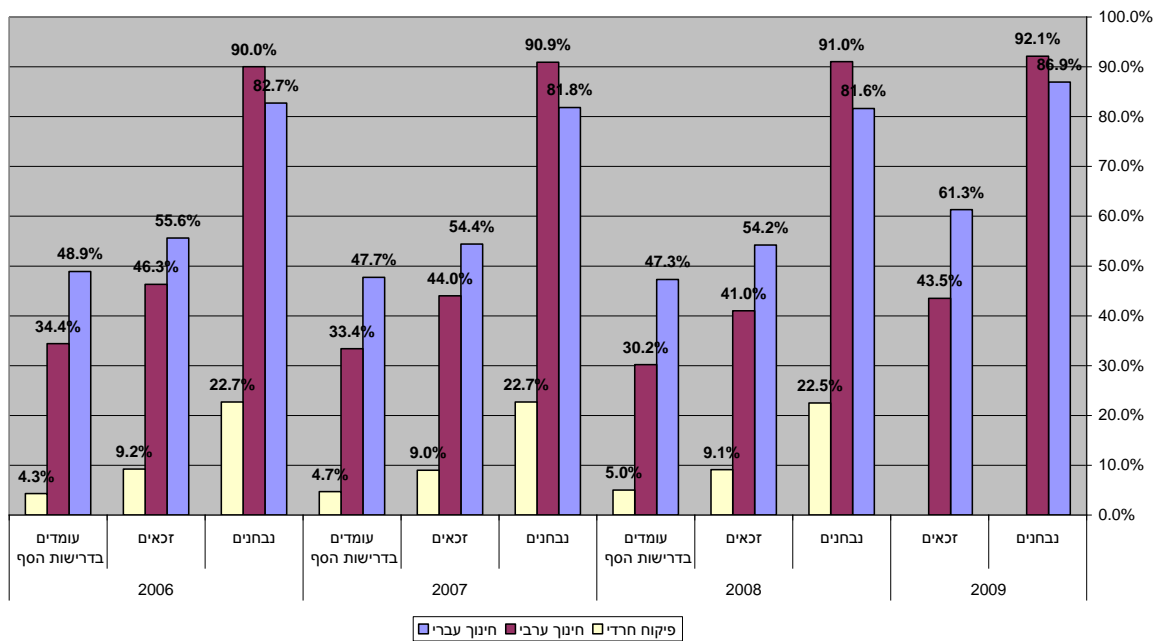
<sup>37</sup> משרד החינוך, הרשות הארצית למדידה והערכה, בקישור:

<http://cms.education.gov.il/educationcms/units/rama/odotrana/odot.htm>

<sup>38</sup> דרישות הסף של האוניברסיטאות: 3 יחידות לימוד במתמטיקה, 4 יחידות לימוד באנגלית ומקצוע ברמה מוגברת (4 יחידות לימוד לפחות) נוסף על אנגלית.

<sup>39</sup> הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, פני החברה בישראל, אוקטובר 2010; משרד החינוך, נתוני בחינות בגרות 2009, תשס"ט.





### 2.3. בריאות – היפגעות ילדים ובטיחות ילדים

לפי נתוני ארגון "בטרם" לבטיחות ילדים, בכל שנה מתים כ-150 ילדים מהיפגעות, כ-25,000 ילדים מתאשפזים וכ-180,000 ילדים ובני-נוער פונים לחדרי מיון. היפגעות היא הגורם ל-32% מכלל המקרים של תמותת ילדים בני שנה עד 17 שנים, ל-21% מכלל אשפוזי הילדים ול-39% מן הפניות של ילדים לחדרי מיון.<sup>40</sup> כמחצית הילדים שנהרגים עקב היפגעות הם ערבים. שיעור הילדים הערבים שמתו מתאונות גבוה פי-2.1 משיעור הילדים היהודים שמתו מתאונות.<sup>41</sup>

### היפגעות ילדים בתאונות דרכים

לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בשנת 2009 נפגעו בתאונות דרכים 3,369 ילדים עד גיל 14, 25 מהם נהרגו ו-231 נפצעו קשה. בין ינואר לספטמבר 2010 נפגעו 2,111 ילדים, 22 מהם נהרגו ו-159 נפצעו קשה. כ-34% מהילדים שנפגעו בתאונות דרכים בשנת 2010 היו ערבים (שהם 27.6% מאוכלוסיית הילדים במדינה). 11 מתוך 22 הילדים שנהרגו בתאונות דרכים בשנת 2010 היו ערבים, וכן כ-58% מן הילדים שנפצעו קשה בתאונות (92 ילדים עד גיל 14).<sup>42</sup>

בשנת 2008 פרסמה חברת "מתת" מחקר שבדק את רמת הבטיחות ב-114 יישובים עירוניים, ובהם יישובים שבהם אוכלוסייה חרדית גדולה ויישובים ערביים. במחקר נבדקו בין השאר פרמטרים הקשורים לבטיחות ילדים: שיעור הילדים בכלל ההרוגים והנפגעים ביישוב ושיעור הילדים ההרוגים והנפגעים ל-1,000 ילדים ביישוב. לפי ממצאי המחקר מדד הבטיחות הכולל של יישובים ערביים גבוה מן הממוצע ומעיד על בעיית בטיחות בעיר, ושישה מהיישובים שבהם מדד הבטיחות הכולל הוא הגבוה ביותר הם יישובים ערביים. מדד הבטיחות של יישובים חרדיים נמוך מן הממוצע ומעיד כי רמת הבטיחות בערים אלו טובה. שלושה

<sup>40</sup> ארגון "בטרם" לבטיחות ילדים, היפגעות ילדים בישראל – דוח בטרם לאומה, 2008, אפריל 2009.

<sup>41</sup> ארגון "בטרם" לבטיחות ילדים, היפגעות ילדים בחברה הערבית, דצמבר 2009.

<sup>42</sup> הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, תאונות דרכים עם נפגעים – מחולל לוחות, באתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: [www.cbs.gov.il](http://www.cbs.gov.il), תאריך כניסה: 4 בנובמבר 2010.



מהיישובים שבהם רמת הבטיחות היא הגבוהה ביותר הם יישובים חרדיים. עם זאת, בשל שיעורם הגבוה של ילדים באוכלוסייה החרדית, חלקם של הילדים בקרב הנפגעים כהולכי רגל גבוה יחסית בערים במגזר החרדי. גם במגזר הערבי יש מעורבות גבוהה למדי של ילדים בתאונות, הן כהולכי רגל והן כנוסעי רכב (בשל מספר הנוסעים הגדול בכלי הרכב). מדד מספר הנפגעים ל-1,000 ילדים ביישוב, אשר אמור לנטרל את חלקם הגבוה של הילדים באוכלוסייה, גבוה ביישובים ערביים רבים.<sup>43</sup>

במחקר שהתפרסם בשנת 2004 ועסק במאפייני תאונות הדרכים במגזר הערבי נקבע כי הגורמים העיקריים לתאונות שבהם נפגע הולך רגל הם כדלקמן: רמה נמוכה של תשתיות או חוסר טיפול כללי בתשתיות ביישובים ערביים ובשכונות ערביות בערים מעורבות; מהירות נסיעה גבוהה שאינה תואמת את מאפייני הדרך; שיעור גבוה יותר של כלי רכב כבדים ביישוב; חוסר הרגלי התנהגות בטוחה בקרב הולכי הרגל, ובייחוד בקרב ילדים; התנהגות מסוכנת של הנהגים, כגון נסיעה מסוכנת לאחור ואי-מתן זכות קדימה להולכי הרגל. מרבית התאונות שבהן מעורב הולך רגל ביישובים ערביים הן תוצאה של התפרצות הולך רגל אל הכביש. לתאונות האלה שני גורמים עיקריים: חוסר הרגלי התנהגות בטוחה בקרבת הכביש, בייחוד בקרב ילדים, והיעדר תשתיות דרך מסודרות באזורי המגורים לצד חסמי ראות רבים המפריעים לנהגים, ובהם קירות, עצים, שיחים, ערמות אשפה ומכונות חונות. רוב כלי הרכב שפגעו בילדים במגזר הערבי היו מסוג טנדר או רכב מסחרי, שבהם האפשרות לראות עצמים נמוכים, ובכלל זה ילדים, מוגבלת לעומת כלי רכב אחרים. כמו כן, במגזר הערבי שכיחות תאונות בעת נסיעה לאחור שבהן נהרגים ילדים קטנים. ככלל, הילדים הקטנים ביישובים הערביים אינם מודעים לסכנות הגלומות ברכב נוסע, ואילו הילדים הגדולים יותר אינם נוקטים זהירות כשהם חוצים דרך, אינם יודעים לבחור בנקודת חצייה בטוחה וטועים בבחירה של הרגע המתאים לחציית הכביש. חלק ממקרי הפגיעה בילדים קטנים במגזר הערבי נובעים מחוסר השגחה מצד ההורים.<sup>44</sup>

מסקר שערך ארגון "בטרים" בשנת 2009 עולה כי כ-43.5% מן ההורים דיווחו כי אין לילדיהם מקום מגודר ומאובטח למשחקים, שלא בקרבת מכונות, כ-40% אינם חוגרים את הילדים בנסיעות בתוך היישוב, כ-50% מתירים לילדיהם לחצות כבישים ללא השגחת מבוגר עוד בטרם מלאו להם תשע שנים וכ-18% מן ההורים דיווחו כי ילדיהם חובשים קסדה בכל רכיבה על אופניים.<sup>45</sup> בסקר תצפיות שנערך עבור הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים בדצמבר 2009 נמצא כי ביישובים ערביים רק 23% מן הילדים חוגרים כהלכה (לעומת 44% ביישובים יהודיים), 32% חוגרים שלא כהלכה (לעומת 41% ביישובים יהודיים) ו-45% אינם חוגרים כלל (לעומת 15% ביישובים יהודיים).<sup>46</sup>

אף שבקרב העוסקים בתחום יש הסכמה כי שיעור גבוה יחסית של ילדים חרדים נפגעים בתאונות דרכים, כמעט אין מחקרים בנושא זה. במחקר שבו נבדקו תאונות הדרכים שהיו מעורבים בהן ילדים בעיר בני-ברק בשנים 1999-2002 נמצא כי בני-ברק היא אחת הערים הבטוחות לילדים. שיעור הילדים הנהרגים בה מדי שנה הוא כרבע מן הממוצע הארצי, ושיעור הנפגעים בתאונות דרכים הוא כשליש מן הממוצע הארצי. עם זאת, שיעור גבוה יחסית של ילדים המעורבים בתאונות דרכים הם הולכי רגל בני חמש עד שמונה. כמו כן, נמצאה שכיחות גבוהה של תאונות שמעורבים בהן אוטובוסים, הנוטות להיות חמורות יותר מתאונות

<sup>43</sup> "מתת" – מרכז תכנון תחבורה בע"מ, פרופיל בטיחותי של רשות מקומית כבסיס לשיפורים בטיחותיים, ספטמבר 2008, באתר החברה: <http://matat.com/docs.html>.

<sup>44</sup> ויקטוריה גיטלמן, מאפייני תאונות דרכים במגזר הערבי, מתוך אתר הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים, [www.bd.mot.gov.il](http://www.bd.mot.gov.il).

<sup>45</sup> ארגון "בטרים" לבטיחות ילדים, היפגעות ילדים בחברה הערבית, דצמבר 2009.

<sup>46</sup> הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים, סקר תצפיות: שימוש באמצעי בטיחות לילדים בכלי רכב פרטיים, 2009, הוצג בוועדה לזכויות הילד של הכנסת, 1 בנובמבר 2010.





אחרות.<sup>47</sup> מסקר שנבדקה בו חגירת חגורות בטיחות בכמה יישובים חרדיים עולה כי במגזר החרדי שיעורי החגירה של פעוטות, הן במושב הקדמי והן במושב האחורי, גבוהים יחסית למוצע – 90% חגורים במושב הקדמי ו-51% במושב האחורי (לעומת ממוצע של 59% ו-66% בהתאמה במגזר היהודי הכללי). ואולם, שיעורי החגירה של ילדים (בני 5 עד 11) ובני נוער (בני 12 עד 17) נמוכים, בייחוד אם הם יושבים במושב האחורי.<sup>48</sup>

## היפגעות ילדים בתאונות בית ופנאי

לפי דוח ארגון "בטרים", כ-22% ממקרי התמותה, כ-64% ממקרי האשפוז וכ-51% מהפניות לחדרי מיון עקב היפגעות היו בשל תאונות בית ופנאי.<sup>49</sup> לפי נתוני רישום הטראומה, כ-37.4% מן הילדים המאושפזים עקב טראומה נפגעו בבית. היפגעות עקב נפילה וכוויות הן הסיבות השכיחות לאשפוז ילדים עד גיל ארבע במגזר הערבי, ובגיל חמש עד 16 43.3% מן האשפוזים היו בשל נפילה ו-3.5% בשל כוויות.<sup>50</sup> בכמחצית היישובים הערביים שיעור הפניות לחדרי מיון ביחס לכלל אוכלוסיית הילדים ביישוב היה גבוה מן הממוצע הארצי. ביישובים החרדיים אלעד, ביתר-עילית, בני-ברק ומודיעין-עילית שיעור הפניות לחדרי מיון היה דומה למוצע הארצי או נמוך ממנו.<sup>51</sup>

בסקר שערך ארגון "בטרים" באוגוסט-ספטמבר 2009 ובדק את הידע והעמדות של הורים ערבים בנוגע לבטיחות ילדיהם כ-80% מן ההורים דיווחו כי נקטו אמצעי בטיחות אחד או יותר למניעת נפילות: 64.5% התקינו סורגים, 29.3% התקינו מעקה גבוה לחלונות וכ-17.6% מדווחים כי יש בביתם מנגנון המגביל פתיחת חלון. שיעור קטן מן ההורים דיווחו כי הם משתמשים באמצעים טכניים למניעת סכנת כווייה והיפגעות מאש (גלאי עשן, מנגנונים להגבלת טמפרטורה וציוד לכיבוי אש), אך רובם הגדול נמנעים מהתנהגויות אישיות מסוכנות. כ-95% דיווחו כי הם אוסרים על ילדיהם לשחק בחזיזים ובנפצים. כשליש מן ההורים מאחסנים חומרי ניקוי במקומות הנגישים לילדים ו-6% נוהגים להעביר חומרי ניקוי לבקבוקי מים או שתייה קרה. כ-12% מן ההורים דיווחו כי הם משאירים ילדים בני שנתיים עד שמונה לבדם בבית.<sup>52</sup>

במחקר שנערך בקרב אמהות במגזר החרדי נמצא כי יש הבדלים מובהקים במידת הידע, באמונות בעמדות ובהתנהגות בין אמהות במגזר החרדי לאמהות במגזר החילוני והדתי-לאומי בכל הנוגע לבטיחות ילדים. אצל אמהות חרדיות השכיחות של מיקוד שליטה חיצוני גבוהה יותר מאשר אצל אימהות דתיות וחילוניות, כלומר, הן נוטות פחות להאמין כי ביכולתן למנוע פגיעה בילדיהן. 22.2% מהנשים החרדיות אמרו כי ילד מתחת לגיל תשע יכול לחצות כביש לבד, לעומת 16.2% מהנשים הדתיות ו-9.1% מהנשים החילוניות. 50% מן הנשים החרדיות אמרו כי ילד מתחת לגיל חמש יכול לשהות באמבטיה לבד, לעומת 38.2% מן הנשים הדתיות ו-24.5% מן הנשים החילוניות.<sup>53</sup>

<sup>47</sup> "מתת" – מרכז תכנון תחבורה בע"מ, מעורבות ילדים בתאונות דרכים בבני ברק, 1999-2002, באתר עמותת 'אור ירוק' [www.oryarok.org.il](http://www.oryarok.org.il)

<sup>48</sup> משרד התחבורה, הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים, חברת "גיאוקרטוגרפיה", חגירת חגורות בטיחות – השוואה בין מגזרים, יולי 2005, באתר הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים.

<sup>49</sup> ארגון "בטרים" לבטיחות ילדים, היפגעות ילדים בחברה הערבית, דצמבר 2009.

<sup>50</sup> משרד הבריאות, מכון "גרטנר" – המרכז הלאומי לחקר טראומה ורפואה דחופה, פגיעות טראומה בישראל 1998-2005, מרס 2009.

<sup>51</sup> המועצה הלאומית לשלום הילד, ילדים בישראל: שנתון סטטיסטי 2009, כסלו תש"ע, דצמבר 2009.

<sup>52</sup> ארגון "בטרים" לבטיחות ילדים, היפגעות ילדים בחברה הערבית, דצמבר 2009.

<sup>53</sup> ד"ר ליאת קורן, "ידע, עמדות, אמונות והתנהגות בקרב אימהות במגזר החרדי בנוגע לבטיחות ילדים", הוצג בכנס ארגון "בטרים" בנושא פגיעות וטראומה בילדים בישראל, 1 ביוני 2010.

